

ประสิทธิผลโปรแกรมเสริมสร้างความรอบรู้การใช้ยาอย่างสมเหตุผลในตำบลเก่าจัว อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

Effectiveness of Rational Medication Literacy Enhancement Program in Tambon Gao Ngiew, Phon District, Khon Kaen Province.

(Received: December 3, 2025 ; Revised: December 10, 2025 ; Accepted: December 16, 2025)

ลลิตา เพชรภา¹ ชนะพล ศรีฤชา² วิณา อิศรางกูร ณ อยุธยา²

Lalita Pethpa¹ Chanaphol Sriruecha² Veena Isrankura Na Ayudhya²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง แบบ 1 กลุ่ม วัดก่อนและหลังการทดลอง (Quasi-experimental Rresearch One Group Pre-Posttest Design) วัตถุประสงค์เพื่อเพื่อศึกษาประสิทธิผลโปรแกรมเสริมสร้างความรอบรู้การใช้ยาอย่างสมเหตุผลในชุมชนตำบลเก่าจัว อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น กลุ่มตัวอย่างเป็นประชาชนในตำบลเก่าจัว อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ในปี 2567 เดือนธันวาคม 2567 ถึงเดือนมีนาคม 2568 จำนวน 48 ราย เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มอย่างเป็นระบบ (Systematic random sampling) เก็บข้อมูลโดยแบบสอบถามความรอบรู้ด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของประชาชน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ t-test

ผลการศึกษาพบว่า พบว่า ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลยาและสุขภาพ ความสามารถในการเข้าใจข้อมูลยาและสุขภาพ ความสามารถในการโต้ตอบ การตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ยาและดูแลสุขภาพ การจัดการตนเองด้านการใช้ยาและดูแลสุขภาพหลังทดลองสูงกว่าก่อนทดลองแต่ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ P-value < .05 ส่วนการบอกต่อผู้อื่นเรื่องการใช้ยาและดูแลสุขภาพหลังทดลองสูงกว่าก่อนทดลองและแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ P-value < .05

คำสำคัญ: ความรอบรู้การใช้ยาอย่างสมเหตุผล การรับรู้สมรรถนะแห่งตน การใช้ยาอย่างสมเหตุผลในชุมชน

Abstract

This quasi-experimental study, employing a one-group pre-post-test design, aimed to evaluate the effectiveness of a program to enhance rational drug use literacy in the community of Kaeng Ngiew Subdistrict, Phon District, Khon Kaen Province. The study was conducted between December 2024 and March 2025. The sample consisted of 48 residents selected through systematic random sampling. Data were collected using a questionnaire assessing rational drug use literacy and analyzed using the t-test.

The findings revealed no significant differences in the participants' abilities to access drug and health information, understand drug and health information, interact, make decisions about drug use and health care, or manage their drug use and health care independently after was higher than before and non significantly (P-value < 0.05). However, there was significantly improvement in participants' ability to share information about drug use and health care with others after was higher than before (P-value < 0.05).

Keywords: Rational drug use literacy, self-efficacy, rational drug use in the community

¹ นักศึกษาสาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำและนวัตกรรมการจัดการสุขภาพ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี วิทยาลัยบัณฑิตเอเซีย

² รองศาสตราจารย์ หลักสูตรสาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาวะผู้นำและการจัดการสุขภาพคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี วิทยาลัยบัณฑิตเอเซีย Corresponding author E-mail : Lalitasee123@gmail.com

บทนำ

การใช้ยาอย่างสมเหตุสมผลเป็นการได้รับยาและใช้ยาที่เหมาะสมกับข้อบ่งชี้ทางคลินิกในปริมาณที่สอดคล้องกับความจำเป็นด้านสุขภาพของแต่ละบุคคล ในระยะเวลาที่เพียงพอต่อการรักษาโรคนั้นและเกิดความคุ้มค่าสูงสุดทั้งต่อบุคคลและสังคม รวมทั้งลดความเสี่ยงจากยาและผลิตภัณฑ์สุขภาพกลุ่มเสี่ยง อย่างไรก็ตามการใช้ยาอย่างสมเหตุสมผลมีปัจจัยที่ยังเป็นอุปสรรคตั้งแต่การจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมในชุมชน การจำหน่ายผลิตภัณฑ์สุขภาพที่มีการปลอมปน สเตียรอยด์ มีการโฆษณาหลอกลวงให้หลงใช้ผลิตภัณฑ์สุขภาพต่างๆที่อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพ ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจทั้งของผู้ป่วยและของประเทศ ปัญหาเหล่านี้มีแนวโน้มที่รุนแรงขึ้นในอนาคต ในขณะที่ภาครัฐยังคงไม่สามารถจัดการกับปัญหาดังกล่าวได้ ทั้งในระดับนโยบายหรือระดับต้นน้ำเพื่อป้องกันปัญหาที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชนได้ ดังนั้นปัญหาและผลิตภัณฑ์สุขภาพ ในชุมชนจึงยังเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างต่อเนื่อง¹ สาเหตุสำคัญ คือ การเข้าถึงระบบบริการด้านสาธารณสุขและยาของประชาชนในชุมชน ทำให้ร้านค้าในหมู่บ้านเป็นทางเลือกเดียวที่มีพร้อมทั้งเครื่องใช้อุปโภคบริโภค รวมถึงยาสามัญประจำบ้าน ยาปฏิชีวนะ ยา ลูกกลอน และยาชุด²

ความรู้ด้านการใช้ยาเป็นทักษะและความสามารถในการอ่าน (reading) คำนวณตัวเลข (calculate) และสื่อสาร (communicate) เพื่อให้สามารถเข้าถึง (access) ข้อมูลหรือแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับยาหรือผลิตภัณฑ์สุขภาพแล้ว เกิดความเข้าใจ (understand) สามารถประเมิน (evaluate) เพื่อนำข้อมูลที่ถูกต้องและน่าเชื่อถือไปใช้ในการตัดสินใจ (make decision) เลือกใช้ยาได้อย่างปลอดภัย (safety) และมีประสิทธิผล (effectiveness) เกิดผลลัพธ์ทางสุขภาพ (health outcomes) ที่ดีต่อตนเองและส่วนรวม³ ดังนั้นการนำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์เป็นโปรแกรมเพื่อ

ส่งเสริมความรู้ด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุสมผลจะสามารถเสริมสร้างและพัฒนาขีดความสามารถในการรับรู้ทางปัญญา และทักษะทางสังคมในระดับบุคคล และดำรงรักษาสุขภาพตนเองของประชาชนได้อย่างยั่งยืน สามารถปกป้องตนเองหรือลดความเสี่ยงรวมทั้งเป็นการแก้ปัญหาเชิงระบบที่ทำให้ชุมชนสามารถดูแลปกป้องมิให้มีการจำหน่ายหรือโฆษณาหรือผลิตภัณฑ์สุขภาพที่ไม่เหมาะสมได้

การรับรู้สมรรถนะแห่งตนมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (social cognitive theory) ซึ่งแนวคิดด้านทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมเน้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลโดยใช้องค์ประกอบด้านบุคคลเป็นสำคัญ วิธีการหนึ่งที่สามารถสร้างการเรียนรู้ได้คือ การที่บุคคลรับรู้ความสามารถของตนเองอย่างถูกต้องจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ได้⁴ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการรับรู้สมรรถนะแห่งตนและวิธีการพัฒนาการรับรู้สมรรถนะแห่งตนไม่ได้มีเพียงทักษะที่บุคคลมีในขณะนั้นเท่านั้น หากแต่ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของบุคคลว่าสามารถทำได้ด้วยทักษะที่มีอยู่โดยการรับรู้สมรรถนะแห่งตนนี้ สามารถใช้ทำนายพฤติกรรมของบุคคลได้ ดังนั้น การที่บุคคลมีความสามารถในการตัดสินใจเกี่ยวกับการรับรู้สมรรถนะแห่งตนและความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ยาอย่างสมเหตุสมผลนั้นจะส่งผลต่อพฤติกรรมที่จะใช้ยาหรือไม่ใชยานั้นด้วย

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการพฤติกรรมการใช้ยาอย่างสมเหตุสมผล เช่น การศึกษาของ⁵ ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับความรู้เกี่ยวกับการบริโภคยาชุด พฤติกรรมการบริโภคยาชุด ความสัมพันธ์กันระหว่างความรู้กับพฤติกรรมการบริโภคยาชุด ของประชากรบ้านโพธิ์ ตำบลโพธิ์อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า พฤติกรรมการบริโภคยาชุดอยู่ในระดับปานกลาง ความรู้ในการบริโภคยาชุด อยู่ในระดับมากที่สุด และพบว่า ความรู้และพฤติกรรมการบริโภคยาชุดมีความสัมพันธ์กัน การศึกษาของ⁶ ที่ได้ศึกษาปัจจัย

ที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการบริโภคยาชุดของประชากร อายุ 35 ปีขึ้นไป ตำบลหนองฉิม อำเภอนีนสง่า จังหวัดชัยภูมิ พบว่า ประชากรมีความรู้เกี่ยวกับการบริโภคยาชุด อยู่ในระดับสูง ร้อยละ 64.3 มีเจตคติเกี่ยวกับการบริโภคยาชุด อยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 50.9 การเข้าถึงของการบริโภคยาชุดและแหล่งขายยาชุด อยู่ในระดับสูง ร้อยละ 80.3 แรงสนับสนุนจากสังคมในการบริโภคยาชุด อยู่ในระดับปานกลาง และประชากรมีพฤติกรรมการบริโภคยาชุด อยู่ในระดับสูง ร้อยละ 70.9 ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการบริโภคยาชุด ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการบริโภคยาชุด เจตคติเกี่ยวกับการบริโภคยาชุด การเข้าถึงของการบริโภคยาชุดและแหล่งขายยาชุด และแรงสนับสนุนจากสังคมในการบริโภคยาชุด และการศึกษาของ⁷ ที่ได้ศึกษาความรู้รอบรู้ด้านสุขภาพและพฤติกรรมสุขภาพด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม ประสิทธิภาพของการเสริมสร้างความรอบรู้ด้านสุขภาพ พบว่า อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านมีความรอบรู้ด้านสุขภาพอยู่ในระดับดี ร้อยละ 35.3 และมีพฤติกรรมสุขภาพด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุผลอยู่ในระดับดีมาก ร้อยละ 65.8 และความรู้รอบรู้ด้านสุขภาพมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมสุขภาพด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุผล เห็นได้ว่า พฤติกรรมการบริโภคยาชุดมีความสัมพันธ์กับความรู้ อีกทั้งเจตคติ การเข้าถึงแหล่งขาย การสนับสนุนทางสังคม และความรู้รอบรู้ด้านสุขภาพมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมสุขภาพด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุผล ดังนั้น หากต้องดำเนินการเพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่สมเหตุผลด้านการใช้ยาในชุมชนนั้น ควรมีการส่งเสริมด้านความรู้เกี่ยวกับการบริโภคยาชุด เจตคติเกี่ยวกับการบริโภคยาชุด ความรอบรู้ด้านสุขภาพ และแรงสนับสนุนจากสังคม

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเก่าจัว อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น ผลการสำรวจภาวะ

สุขภาพในปี 2567 พบว่า มีผู้ป่วยใช้ยาชุดจำนวน 36 ราย ใช้ผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพจำนวน 27 ราย เกิดภาวะ Cushing's syndrome จำนวน 3 ราย คิดเป็นร้อยละ 8 เกิดภาวะ Adrenal insufficiency จำนวน 2 ราย คิดเป็นร้อยละ 5 ผลการสำรวจร้านค้าพบว่า มีร้านค้าที่ขายยาชุดจำนวน 9 ร้าน ยาที่พบบ่อยคือ กลุ่มยาที่อ้างว่าใช้รักษาอาการปวดกล้ามเนื้อ และอาการไข้ ปัญหาที่พบ คือ การดำเนินงานในภาคประชาชน และการควบคุมการจำหน่ายสินค้าควบคุมของหน่วยงานภาครัฐ และอุปสรรค คือ การเข้าถึงบริการในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมีข้อจำกัด เช่น ต้องมีบัตรประชาชน ความสะดวกในการเดินทาง และในเวลาราชการ การดำเนินงานที่ผ่านมาเป็นการดำเนินงานโดยเน้นการคัดกรองเป็นหลัก ขาดการเสริมสร้างความรอบรู้ด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุผลแก่ประชาชนในชุมชน จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาประสิทธิภาพโปรแกรมเสริมสร้างความรอบรู้การใช้ยาอย่างสมเหตุผลในชุมชนตำบลเก่าจัว อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น โดยผลการศึกษาผู้วิจัยจะนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานและพัฒนาเป็นแนวทางการป้องกันการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในพื้นที่รับผิดชอบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์ทั่วไป

เพื่อศึกษาประสิทธิภาพโปรแกรมเสริมสร้างความรอบรู้การใช้ยาอย่างสมเหตุผลในชุมชนตำบลเก่าจัว อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น

วัตถุประสงค์เฉพาะ

1. เพื่อศึกษาค่าเฉลี่ยคะแนนความรอบรู้การใช้ยาของประชาชนในชุมชนตำบลเก่าจัว อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่นก่อนทดลอง และหลังทดลอง

2. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยคะแนนความรอบรู้การใช้ยาของประชาชนในชุมชนตำบลเก่าจัว อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่นก่อนทดลอง และหลังทดลอง

วิธีการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง แบบ 1 กลุ่ม วัดก่อนและหลังการทดลอง (Quasi-experimental research One Group Pre-Post Test Design)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ประชาชนในชุมชนตำบลเก่าจัว อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น ปี พ.ศ. 2567 จำนวน 3,053 คน

กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนในชุมชนตำบลเก่าจัว อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น ระหว่างเดือนกันยายน 2567 ถึงธันวาคม 2567 เลือกแบบสุ่มอย่างเป็นระบบ (Systematic random sampling) โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างดังนี้

Inclusion Criteria 1) เป็นประชาชนในชุมชนตำบลเก่าจัว อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น ที่มีชื่อในทะเบียนราษฎรไม่น้อยกว่า 1 ปี 2) มีอายุตั้งแต่ 20 ถึง 65 ปี 3) สมัครใจเข้าร่วมในการศึกษาครั้งนี้ และสามารถอยู่ร่วมจนครบกำหนดวิจัย

Exclusion Criteria 1) มีพฤติกรรมใช้ยาสมุนไพร 2) ย้ายถิ่นฐานระหว่างเข้าร่วมโครงการ

การคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

คำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้การประมาณค่าเฉลี่ย (กรณี ทราบ จำนวน ประชากร) โดยกำหนดค่าที่สำคัญ คือ จำนวนประชากร (N) ระดับความเชื่อมั่น (Confidence level) เท่ากับ 1.96 ระดับของความแปรปรวน (Degree of variability; σ) ได้จากการทบทวนวรรณกรรมของ⁸ ที่มีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนเฉลี่ยความรอบรู้ด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุผล เท่ากับ 0.53 คะแนน กำหนดให้ค่าความคลาดเคลื่อนของการวิจัยครั้งนี้แตกต่างจากส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมร้อยละ 15 ค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้เท่ากับ 0.17 แทนค่าในสูตร

$$n = \frac{NZ^2\alpha/2\sigma^2}{1 + Z^2\alpha/2\sigma^2}$$

$$[e^2(N-1)] + [Z^2\alpha/2\sigma^2]$$

เมื่อ n แทน จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

N แทน จำนวนประชากร 472 คน

e แทน ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ 5%

of σ เท่ากับ 0.17

Z แทน ค่าปกติมาตรฐานที่ $\alpha = 0.05$ เท่ากับ 1.96

σ แทน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.53

แทนค่าในสูตร

n = 43 คน

เพื่อป้องกันการสูญหายของกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยเพิ่มขนาดกลุ่มตัวอย่าง 10 % ดังนั้นในการวิจัยนี้ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 48 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

1.1 แบบสอบถามข้อมูลคุณลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 6 ข้อ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา โรคเรื้อรัง อาชีพ สถานภาพสมรส

1.2 แบบสอบถามความรอบรู้ด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของประชาชนซึ่งผู้วิจัยประยุกต์ใช้แบบสอบถามของ 9 สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (2564) ประกอบด้วย 6 ตอน จำนวนรวม 52 ข้อ ได้แก่ ตอนที่ 1 ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลยาและสุขภาพ 8 ข้อ ตอนที่ 2 ความสามารถในการเข้าใจข้อมูลยาและสุขภาพ 10 ข้อ ตอนที่ 3 ความสามารถในการโต้ตอบ 7 ข้อ ตอนที่ 4 การตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ยาและดูแลสุขภาพ 11 ข้อ ตอนที่ 5 การจัดการตนเองด้านการใช้ยาและดูแลสุขภาพ 10 ข้อและตอนที่ 6 การบอกต่อผู้อื่นเรื่องการใช้ยาและดูแลสุขภาพ 6 ข้อ⁹

การแปลผลคะแนนโดยพิจารณาตามเกณฑ์ดังนี้

คะแนน มากกว่า 41.5 คะแนน แปลว่า มีความรอบรู้ด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุผลเพียงพอ

คะแนน น้อยกว่าหรือเท่ากับ 41.5 คะแนน แปลว่า มีความรอบรู้ด้านการใช้อย่างสมเหตุผล ไม่เพียงพอ

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัย ตรวจสอบคุณภาพแบบสอบถามความรอบรู้ด้านการใช้อย่างสมเหตุผลของประชาชนโดยหาคุณภาพด้านความเที่ยงของเครื่องมือ (Reliability) โดยนำเครื่องมือไปทดลองใช้กับประชาชนในตำบลใกล้เคียง และมีคุณสมบัติคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน คำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach (Item-total correlation of Cronbach) ได้ค่าเท่ากับ 0.81 ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือมาใช้ในการเก็บข้อมูลต่อไป

2. เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง

คือ โปรแกรมเสริมสร้างความรอบรู้ด้านการใช้อย่างสมเหตุผลในตำบลเก่าจั่ว อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น โดยผู้วิจัยประยุกต์ใช้ประยุกต์จากโปรแกรมสุขศึกษาเพื่อการเสริมสร้างความรอบรู้ด้านสุขภาพ (Health Literacy: HL) เรื่องการใช้อย่างสมเหตุผลสำหรับอาสาสมัครสาธารณสุขและประชาชนกลุ่มวัยทำงาน กระทรวงสาธารณสุข(2562) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 การให้ความรู้และฝึกทักษะ การเข้าถึงข้อมูล บริการสุขภาพ การใช้อย่างสมเหตุผล

กิจกรรมที่ 2 เสริมสร้างทักษะการสื่อสาร เพื่อให้ได้ข้อมูลตามที่ต้องการ ฝึกการวิเคราะห์ แยกแยะและตัดสินใจเลือกวิธีการใช้อย่างถูกต้องและปลอดภัย

กิจกรรมที่ 3 เสริมสร้างทักษะการจัดการตนเองด้านการใช้อย่างสมเหตุผล รวมทั้งการสื่อสาร บอกต่อ แบ่งปันความรู้ให้กับผู้อื่น

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โปรแกรมเสริมสร้างความรอบรู้ด้านการใช้อย่างสมเหตุผลในตำบลเก่าจั่ว อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น ตรวจสอบคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ซึ่งเป็นแพทย์เวชปฏิบัติ-เวชศาสตร์

ครอบครัว 1 ท่าน เกษีกร 1 ท่าน และนักวิชาการสาธารณสุข 1 ท่าน ในโรงพยาบาลพล และสำนักงานสาธารณสุขอำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น และนำมาหาค่าดัชนีความตรงของเนื้อหา (Content Valid Index) ได้เท่ากับ 0.81

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง ดังนี้

1. ระยะก่อนทดลอง

1.1 ประชาสัมพันธ์แก่ประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบโดยสอบถามความสมัครใจการเข้าร่วมโครงการวิจัย

1.2 ชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย และลงนามเข้าร่วมการวิจัย

1.3 อธิบาย ชี้แจง ตอบข้อซักถาม อาสาสมัครที่เข้าร่วมวิจัย

1.4 เก็บข้อมูลก่อนการทดลองด้วยแบบสอบถาม ข้อมูลคุณลักษณะทั่วไปแบบสอบถามความรอบรู้ด้านการใช้อย่างสมเหตุผลของประชาชน ระหว่างเดือนกันยายน 2567

2. ระยะดำเนินการทดลอง ดำเนินการตามโปรแกรมเสริมสร้างความรอบรู้ด้านการใช้อย่างสมเหตุผลในชุมชนตำบลเก่าจั่ว อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น

3. ระยะหลังการทดลอง เก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามความรอบรู้ด้านการใช้อย่างสมเหตุผลของประชาชน เมื่อสิ้นสุดการทดลอง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลคุณลักษณะทั่วไปวิเคราะห์โดยแจกแจงความถี่ ร้อยละ วิเคราะห์ค่าเฉลี่ยคะแนนความรอบรู้ด้านการใช้อย่างสมเหตุผลของประชาชนก่อน และ หลังทดลองโดยใช้สถิติ Paired t-test วิเคราะห์ความแตกต่างค่าเฉลี่ยคะแนนความรอบรู้ด้านการใช้อย่างสมเหตุผลของประชาชนก่อน และ หลังทดลองโดยใช้สถิติ Paired t-test

จริยธรรมการวิจัย

ได้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ วิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย โดยยึดหลักเกณฑ์ตามหลักการแห่งคำประกาศเฮลซิงกิ

(Declaration of Helsinki) และแนวทางการปฏิบัติการวิจัยทางคลินิกที่ดี (Good Clinical Practice: GCP) โดยรับรอง ณ วันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2567 โครงการวิจัย เลขที่ CASHE670030

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลคุณลักษณะทั่วไป ผลการวิเคราะห์ข้อมูลคุณลักษณะทั่วไปพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 75 ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 41-50 ปี ขึ้นไป จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 29 มีระดับการศึกษาระหว่าง ม.4-ม.6 จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 37 เคยตรวจโรคเรื้อรังโดยแพทย์ วินิจฉัยว่าเป็นโรค จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 62 โดยพบว่า เป็นโรคเบาหวานและไขมันในเลือดสูงจำนวนเท่ากันคือ 16 คน คิดเป็นร้อยละ 33 มีอาชีพรับจ้าง จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 33 มีสถานภาพไม่เป็นบุคลากรด้านสาธารณสุข จำนวน 37 คน คิดเป็นร้อยละ 77 ไม่เป็น อสม. หรือ อสส. จำนวน 37 คน คิดเป็นร้อยละ 77

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยคะแนนความรู้ด้านการใช้อย่างสมเหตุสมผลก่อนและหลังการทดลองผลการวิเคราะห์พบว่า กลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยของคะแนนความรู้ด้านการใช้อย่างสมเหตุสมผล โดยมีค่าเฉลี่ยก่อนทดลองและหลังทดลองตามลำดับดังนี้ ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลยาและ สุขภาพมีค่าเฉลี่ยก่อนทดลองและหลังทดลองเท่ากับ 6.55 และ 6.89 คะแนน ความสามารถในการเข้าใจข้อมูลยาและสุขภาพมีค่าเฉลี่ยก่อนทดลองและหลังทดลองเท่ากับ 9.21 และ 9.43 คะแนนความสามารถในการโต้ตอบมีค่าเฉลี่ยก่อนทดลองและหลังทดลองเท่ากับ 5.88

และ 6.51 คะแนนการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ยา และดูแลสุขภาพมีค่าเฉลี่ยก่อนทดลองและหลังทดลองเท่ากับ 4.94 และ 7.67คะแนน การจัดการตนเองด้านการใช้ยาและดูแลสุขภาพมีค่าเฉลี่ยก่อนทดลองและหลังทดลองเท่ากับ 8.00 และ 8.57 คะแนน การบอกต่อผู้อื่นเรื่องการใช้ยาและดูแลสุขภาพมีค่าเฉลี่ยก่อนทดลองและหลังทดลองเท่ากับ 4.97 และ 5.11 คะแนน เมื่อพิจารณาระดับความรู้ด้านการใช้อย่างสมเหตุสมผล ในภาพรวมพบว่ามีค่าเฉลี่ยก่อนทดลองและหลังทดลองเท่ากับ 5.88และ 6.51 คะแนน ถือว่ามีความรู้ด้านการใช้อย่างสมเหตุสมผลเพียงพอ คือ สูงกว่า 41.50 คะแนน

ตอนที่ 3 เปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยคะแนนความรู้ด้านการใช้อย่างสมเหตุสมผลของประชาชนก่อนและหลังการทดลอง ผลการวิเคราะห์พบว่า ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลยาและ สุขภาพก่อนและหลังทดลองไม่แตกต่างกัน ($P\text{-value} < .05$) ความสามารถในการเข้าใจข้อมูลยาและสุขภาพก่อนและหลังทดลองไม่แตกต่างกัน ($P\text{-value} < .05$) ความสามารถในการโต้ตอบก่อนและหลังทดลองไม่แตกต่างกัน ($P\text{-value} < .05$) การตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ยาและดูแลสุขภาพก่อนและหลังทดลองไม่แตกต่างกัน ($P\text{-value} < .05$) การจัดการตนเองด้านการใช้ยาและดูแลสุขภาพก่อนและหลังทดลองไม่แตกต่างกัน ($P\text{-value} < .05$) การบอกต่อผู้อื่นเรื่องการใช้ยาและดูแลสุขภาพก่อนและหลังทดลองแตกต่างกัน ($P\text{-value} < .05$) เมื่อวิเคราะห์ในภาพรวมพบว่า ก่อนและหลังทดลองไม่แตกต่างกัน ($P\text{-value} < .05$) ดังรายละเอียดตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความรอบรู้ด้านการใช้อย่างสมเหตุผลของประชาชน
ก่อนและหลังการทดลองก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มตัวอย่าง (n= 48)

ความรอบรู้ด้านการใช้อย่างสม เหตุผล	ก่อนทดลอง		หลังทดลอง		df	t	P-value
	M	S.D.	M	S.D.			
ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลยา และ สุขภาพ	6.55	1.94	.89	.89	47	.050	.09
ความสามารถในการเข้าใจข้อมูลยา และสุขภาพ	9.21	0.86	.43	.47	47	.012	.07
ความสามารถในการโต้ตอบ	5.88	2.01	.51	.12	47	.054	.09
การตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ยาและ ดูแลสุขภาพ	4.94	2.21	.67	.32	47	.074	.35
การจัดการตนเองด้านการใช้ยาและ ดูแลสุขภาพ	8.00	2.62	.57	.62	47	.070	.12
การบอกต่อผู้อื่นเรื่องการใช้ยาและ ดูแลสุขภาพ	.97	.88	.11	.45	47	.050	.03 *
ภาพรวม	43.55	7.03	44.18	4.37	47	.065	.15

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาประสิทธิผลโปรแกรมเสริมสร้างความรอบรู้การใช้อย่างสมเหตุผลในชุมชนตำบลเก่าจั่ว อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่นในครั้งนี้ ผู้วิจัยอภิปรายผลการศึกษาตามสมมติฐานการวิจัยดังนี้

สมมติฐานที่ 1 กล่าวว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนความรอบรู้การใช้อย่างสมเหตุผลของประชาชนในตำบลเก่าจั่ว อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น หลังทดลองสูงกว่าก่อนทดลอง

ผลการศึกษาพบว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลยาและ สุขภาพมีค่าเฉลี่ยหลังทดลองสูงกว่าก่อนทดลอง ความสามารถในการเข้าใจข้อมูลยาและสุขภาพมีค่าเฉลี่ยหลังทดลองสูงกว่าก่อนทดลอง ความสามารถในการโต้ตอบ มีค่าเฉลี่ยหลังทดลองสูงกว่าก่อนทดลอง การตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ยาและดูแลสุขภาพมีค่าเฉลี่ยหลังทดลองสูงกว่าก่อนทดลองการจัดการตนเองด้านการใช้ยาและดูแลสุขภาพมีค่าเฉลี่ยหลังทดลองสูงกว่าก่อนทดลอง การบอกต่อผู้อื่นเรื่องการใช้ยาและดูแลสุขภาพมีค่าเฉลี่ยหลังทดลองสูงกว่าก่อนทดลอง เมื่อพิจารณาในภาพรวมพบว่ามีความเฉลี่ยหลังทดลองสูง

กว่าก่อนทดลอง อธิบายได้ว่า การที่กลุ่มตัวอย่างได้รับโปรแกรมเสริมสร้างความรอบรู้การใช้อย่างสมเหตุผลในชุมชนตำบลเก่าจั่ว อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่นโดยการให้ความรู้และฝึกทักษะการเข้าถึงข้อมูล บริการสุขภาพ การใช้อย่างสมเหตุผล การเสริมสร้างทักษะการสื่อสารเพื่อให้ได้ข้อมูลตามที่ต้องการ ฝึกการวิเคราะห์แยกแยะและตัดสินใจเลือกวิธีการใช้อย่างถูกต้องและปลอดภัย และการเสริมสร้างทักษะการจัดการตนเองด้านการใช้อย่างสมเหตุผล รวมทั้งการสื่อสาร บอกต่อ แบ่งปันความรู้ให้กับผู้อื่น เป็นกระบวนการเรียนรู้และการส่งเสริมความรู้ที่มีประสิทธิภาพร่วมกับการส่งเสริมการรับรู้สมรรถนะแห่งตน การที่กลุ่มตัวอย่างได้รับข้อมูลและประสบการณ์ที่ช่วยพัฒนาความรู้และความสามารถในการเข้าถึงและการใช้ข้อมูลยาและสุขภาพ การให้ข้อมูลที่เข้าใจง่ายและนำไปใช้ได้จริงเนื้อหาหรือวิธีการสอนที่ใช้ในโครงการอาจถูกออกแบบให้เหมาะสมกับผู้เข้าร่วม เช่น การใช้สื่อภาพ วิดีโอ การเล่าเรื่อง หรือกิจกรรมกลุ่ม ซึ่งช่วยให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจข้อมูลได้ง่ายขึ้นและเกิดการตัดสินใจนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ รวมทั้งจากประสบการณ์ที่ประสบความสำเร็จ การได้เห็น

ประสบการณ์ของผู้อื่น การใช้คำพูดชักจูง และการกระตุ้นอารมณ์ทางสรีระ เช่น การอธิบายถึงความสำคัญของการดูแลสุขภาพและการใช้ยาอย่างสมเหตุผล รวมถึงการเชื่อมโยงกับผลกระทบที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิต สิ่งนี้อาจช่วยให้ผู้เข้าร่วมใส่ใจและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสูงขึ้นอีกทั้งการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข หรือเพื่อนร่วมกลุ่ม ที่ส่งเสริมบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ ทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดความมั่นใจและพัฒนาทักษะได้รวดเร็ว สอดคล้องกับการศึกษาของ¹⁰ พบว่า ผู้สูงอายุกลุ่มทดลองที่ได้รับโปรแกรมส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพมีความร่วมมือในการใช้ยามีค่าคะแนนเฉลี่ยหลังทดลองมากกว่าก่อนทดลอง สอดคล้องกับการศึกษาของ⁸ พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย อำเภอข้าสูง จังหวัดขอนแก่น ก่อนการเข้าร่วมโปรแกรม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรอบรู้ด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในระดับไม่เพียงพอ หลังการเข้าร่วมโปรแกรมกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรอบรู้ด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุผลในระดับเพียงพอ

สมมติฐานที่ 2 กล่าวว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนความรอบรู้การใช้ยาของประชาชนในตำบลเก่าจั่ว อำเภอลพ จังหวัดขอนแก่น ก่อนทดลอง และหลังทดลองแตกต่างกัน

ผลการศึกษาพบว่า ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลยาและ สุขภาพ ความสามารถในการเข้าใจข้อมูลยาและสุขภาพ ความสามารถในการโต้ตอบ การตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ยาและดูแลสุขภาพ การจัดการตนเองด้านการใช้ยาและดูแลสุขภาพ และในภาพรวมก่อนและหลังทดลองไม่แตกต่างกัน ส่วนการบอกต่อผู้อื่นเรื่องการใช้ยาและดูแลสุขภาพก่อนและหลังทดลองแตกต่างกัน อธิบายได้ว่า โปรแกรมเสริมสร้างความรอบรู้การใช้ยาอย่างสมเหตุผลในชุมชนตำบลเก่าจั่ว อำเภอลพ จังหวัดขอนแก่นเป็นโปรแกรมที่เน้นการให้ความรู้และฝึกทักษะการเข้าถึงข้อมูล บริการสุขภาพ การใช้ยาอย่างสมเหตุผล

การเสริมสร้างทักษะการสื่อสารเพื่อให้ได้ข้อมูลตามที่ต้องการ ฝึกการวิเคราะห์แยกแยะและตัดสินใจเลือกวิธีการใช้ยาอย่างถูกต้องและปลอดภัย และการเสริมสร้างทักษะการจัดการตนเองด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุผล รวมทั้งการสื่อสาร บอกต่อ แบ่งปันความรู้ให้กับผู้อื่น อาจมีระยะเวลาในการดำเนินงานที่สั้นเกินไปอีกทั้งเนื้อหาในโปรแกรมนั้นอาจเป็นแนวทางวิชาการมากเกินไปจึงไม่ส่งผลต่อการรับรู้สมรรถนะแห่งตนของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบกับปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลต่อการรับรู้สมรรถนะแห่งตนและพฤติกรรมการใช้ยาอย่างสมเหตุผลของกลุ่มตัวอย่าง เช่น ปัจจัยเศรษฐกิจและสังคมที่พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง และมีระดับการศึกษาระหว่าง ม.4-ม.6 โดยแนวคิดของ 4 Bandura(1997) เชื่อว่า ปัญญาความสามารถตนเองเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการรับรู้สมรรถนะแห่งตน เมื่อพิจารณาในกลุ่มตัวอย่างนี้อาจเป็นไปได้ว่าการที่ประชาชนส่วนใหญ่จะต้องประกอบอาชีพตลอดวัน การเร่งทำงานเพื่อเพิ่มรายได้ ทำให้การรับรู้สมรรถนะแห่งตนนั้นไม่แตกต่างกันได้ ยกเว้นแต่พฤติกรรมการบอกต่อนั้นเป็นพฤติกรรมที่กลุ่มตัวอย่างสามารถพูดคุยผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นได้ง่ายตามปกติ สอดคล้องกับการศึกษาของ¹⁰ พบว่า ผู้สูงอายุที่ได้รับโปรแกรมส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพต่อความร่วมมือการใช้ยากกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยความร่วมมือการใช้ยาหลังการทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกัน แต่ไม่สอดคล้องกับการศึกษาของ⁸ พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย อำเภอข้าสูง จังหวัดขอนแก่น ก่อนการเข้าร่วมโปรแกรมการพัฒนาความรู้ด้านการใช้ยามีความแตกต่างค่ามัธยฐานคะแนนความรอบรู้ด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุผลระหว่างก่อนและหลังเข้าร่วมโปรแกรมความแตกต่างกัน

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาครั้งนี้ พบว่าภายหลังได้รับโปรแกรมเสริมสร้างความรอบรู้การใช้ยาอย่างสมเหตุสมผลในชุมชนตำบลเก่าจั่ว อำเภอลำปาง จังหวัดขอนแก่น ก่อนและหลังทดลองแตกต่างกัน ในด้านการบอกต่อผู้อื่นเรื่องการใช้ยาและดูแลสุขภาพ ดังนั้นจึงควรนำโปรแกรมนี้ไปใช้เพื่อให้เกิดการสื่อสารบอกต่อในชุมชนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการติดตามผลในระยะยาวเพื่อประเมินว่าความรู้ที่ได้รับสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้ยาได้อย่างยั่งยืนหรือไม่

2. ควรศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพของการส่งเสริมความรู้ เช่น บทบาทของบุคลากรทางการแพทย์ การสนับสนุนจากครอบครัว และความพร้อมของข้อมูลด้านสุขภาพ

3. ควรศึกษาและเปรียบเทียบวิธีการสื่อสารด้านสุขภาพที่มีประสิทธิภาพ เช่น การใช้สื่อสิ่งพิมพ์ วิดีโอ อินโฟกราฟิก หรือโซเชียลมีเดีย เพื่อหาแนวทางที่ดีที่สุดในการให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ยา

เอกสารอ้างอิง

- 1.สิริลักษณ์ รื่นรวย, 2562).การจัดการปัญหาและผลิตภัณฑ์สุขภาพในชุมชนโดยเครือข่าย บวร.ร. วารสารเภสัชกรรมไทย. 2563;12(3):858-68.
- 2.ชมพู พงษ์, 2562).การสำรวจการใช้ยาปฏิชีวนะและผลิตภัณฑ์สุขภาพที่ผสมสเตียรอยด์ใน ผู้สูงอายุ. วารสารวิชาการแพทย์เขต 11, 33(1); 231-42.
- 3.(กมลรัตน์ นุ่นคง, 2565).ความชุกและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับปัญหาการใช้ยาอย่างไม่ถูกต้อง เหมาะสมของประชาชนในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก. วารสารวิทยาศาสตร์สุขภาพแห่งประเทศไทย, 4(3); 23-31.
- 4.(Bandura, 1986). Social foundations of thought and action : A social cognitive Theory. New Jersey : Prentice-Hall.
- 5.เสาวณีย์ ลาเสือ และคณะ(2560).ความรู้และพฤติกรรมการบริโภคยาชุดของประชากรบ้านโพธิ์ตำบลโพธิ์ อำเภอมือง จังหวัดศรีสะเกษ. วารสารวิชาการเฉลิมกาญจนา, 4(2); 70-76.
- 6.ชัยณานูช ไพรวงษ์ และคณะ (2565).ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารของประชากรที่มีภาวะโภชนาการเกินในตำบลโนนตูม อำเภอลำปาง จังหวัดนครราชสีมา. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี, 14(2); 90-20.
- 7.ณัฐพล ผลโยน (2566).ความรู้ด้านสุขภาพและพฤติกรรมสุขภาพด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุสมผลของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน อำเภอดงหลวง จังหวัดนครพนม. วารสารวิจัยและพัฒนาระบบสุขภาพ, 16(3); 333-347.
- 8.มนตรี ทองอินทร์ และปัทมา ล้อพงศ์พานิชย์ (2567).ประสิทธิผลการพัฒนาความรู้ด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุสมผลนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายอำเภอลำปางจังหวัดขอนแก่น. วารสารอนามัยสิ่งแวดล้อมและสุขภาพชุมชน, 9(2), 599-607.
- 9.ดวงรัตน์ โพธิ์ และคณะ. (2564).การพัฒนาเครื่องมือและประเมิน ความรอบรู้ด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุสมผลของประชาชนไทย นนทบุรี. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- 10.เพลินดา พิพัฒน์สมบัติ และคณะ (2565).รายงานการวิจัยเรื่อง โปรแกรมความรู้ด้านสุขภาพต่อความร่วมมือการใช้ยาในผู้สูงอายุไทย. มหาวิทยาลัยสวนดุสิต